

ДОБІР СУДДІВ НА ПОСАДУ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Логвиненко М. І.

*к.ю.н., доцент Сумський державний університет
доцент кафедри АГПФЕБ юридичного факультету СумДУ*

Анотація. У даній статті проаналізовано порядок добору та призначення суддів на посаду. Визначено основні особливості процедури призначення в Україні та інших державах світу та Європи. Охарактеризовано основні недоліки та переваги у системах добору та призначення суддів на посаду.

Ключові слова: добір суддів, призначення судді, статус судді, Вища Рада юстиції.

Аннотация. В данной статье проанализирован порядок отбора и назначения судей на должность. Определены главные особенности процедуры назначения в Украине и других странах мира и Европы. Охарактеризованы основные недостатки и преимущества в системах отбора и назначения судей на должность.

Ключевые слова: отбор судей, назначения судьи, статус судьи, Высший Совет юстиции.

Annotation. This paper analyzes the procedure for selection and appointment of judges. The main features of the procedure for the appointment of Ukraine and other countries of the world and Europe. The characteristic of the main advantages and disadvantages of the systems of selection and appointment of judges.

Key words: selection of judges, appointment, status of judges, the High Council of Justice.

Авторитет судової гілки влади передусім залежить від її носіїв - суддів. Кадрове забезпечення суддівського корпусу завжди перебуває в постійному полі зору державних органів, громадськості, законодавців і науковців, а також європейської та міжнародної спільноти. Процес кадрового забезпечення судової системи, безперечно, повинен базуватися на конституційних засадах прозорості, демократичності, рівних можливостей, верховенства права та законності, неупередженості та об'єктивності.

З початком конституційної реформи в Україні одним із найгостріших було поставлено питання добору та призначення суддів на посаду. Конституцією України, як основним і найвищим законом держави закріплений двоетапний порядок призначення суддів на посаду, а саме: призначення на посаду вперше строком на 5 років Президентом України, та безстрокове (по життєве) призначення Верховною Радою України. Така система відображає механізм стримування та противаг, коли одна гілка влади має певний вплив на іншу, таким чином позбавляючи її можливості узурпації влади чи зосередження її в одних руках. Тобто, у формуванні судової гілки влади безпосередню участь приймає законодавча і виконавча влада.

Під час реформи було висунуто пропозицію більш ускладненого механізму судової влади - окрім двох вищеназваних етапів додати обрання суддів на 10 років, після чого призначати безстроково. Проте, дана пропозиція була визнана такою, що не відповідає конституційним засадам побудови влади в Україні та є посяганням на суддівську незалежність. Боротьбу за владу передбачає політика. Варто зазначити, що суддя не є політиком і вступати у таку боротьбу є недоречним.

Інша пропозиція - обрання суддів безпосередньо народом України шляхом виборів. Але, такий спосіб призначення суддів ускладнить діяльність судової системи загалом. Як свідчить практика, за 5 років суддя саме отримує досвід, проходить значну практичну підготовку після якої його обирають на посаду безстроково. Якщо суддя обраний на 5 років, після повторних виборів не буде обраний на посаду, приходять новий суддя, який 5 років також набирає досвід. Як висновок, одразу втрачається кваліфікований працівник, який уже дійсно готовий виконувати професійну діяльність. Такий виборчий процес може стати просто навчально-практикуючим процесом, а не професійною діяльністю суддів, що може значно вплинути на якість розгляду справ судами, тому така система призначення суддів на посаду в Україні абсолютно не ефективна.

Світова практика знає різні способи заняття посади судді: починаючи від призначення монархом чи президентом і закінчуючи обранням населенням. Так, наприклад, у Франції усі рішення про призначення суддів на посаду підписує Президент за рекомендацією Вищої Ради юстиції (щодо суддів Касаційного Суду) та Міністерство юстиції і Рада суддів (щодо інших суддів). Незмінюваність суддів у Франції забезпечується через неможливість переведення їх на іншу посаду чи підвищення без їх особистої на це згоди.

Досить значну увагу навчанню та підбору кадрів приділено законодавством Німеччини. Так, відповідно до «Німецького закону про суддів» здатність обіймати посаду судді здобуває той, хто отримав юридичну освіту, пройшов навчання 4 роки та підготовчу службу 2 роки. Судді можуть призначатися лише суддями (комісіями суддів) у наступних правових формах: по життєво (вони призначаються згідно з федеральним законом та якщо пропрацювали на цій посаді не менше трьох років), тимчасовими суддями, суддями з випробним строком або суддями «за дорученням» (чиновники суду, які залучаються як судді). Судді верховних судів Федерації пропонуються профільним Федеральним міністром спільно з комітетом з вибору суддів і призначаються на посаду Федеральним Президентом [3].

Найбільше різноманіття в системі добору суддів на посаду в межах однієї держави можна зустріти у Сполучених Штатах Америки, при цьому, як відомо, рівень довіри до суду у США найвищий у світі. У США судова система має дуальний характер - кожен штат має свою автономну судову систему, а також діє федеральна система судів. Відповідно до Конституції США суддів федеральних судів призначає Президент за згодою Сенату. Незважаючи на досить політизований і непрозорий процес добору суддів, після призначення суддя формально стає вільним від політичних впливів, оскільки його призначають довічно.

Досліджуючи, особливості добору суддів у США, Куйбіда Р., визначив такі способи обрання та призначення суддів. У штатах можна зустріти такі системи зайняття посади судді:

- вибори населенням на партійній основі (тобто кандидатів на посаду судді висувають політичні партії) - у 8 штатах,
- непартійні вибори населенням - у 13 штатах,
- призначення губернатором або законодавчим органом із наступним підтвердженням населенням на виборах - у 17 штатах,
- призначення губернатором або законодавчим органом без наступного підтвердження населенням - у 12 штатах[2].

На відміну від багатьох інших Конституцій держав Ради Європи Федеральний конституційний закон від 10 листопада 1920 року (в редакції закону від 7 грудня 1929) найширше закріпив основи судової влади та визначив основні принципи призначення на посаду, статусу суддів Австрійської республіки. Призначення на посаду судді здійснює федеральний президент, або за його дорученням федеральний міністр за поданням федерального уряду на конкурсній основі. Кандидат на суддівську посаду повинен бути дієздатним громадянином Австрії, мати належну репутацію, диплом про повну юридичну освіту. В процесі проходження стажування під керівництвом судді-наставника претендент вивчає програму семи самостійних етапів: судову практику з одночасним навчанням на підготовчих курсах; навчання протягом двох років при суді, прокуратурі, адвокатурі, міністерстві юстиції, виконавчих органах; навчання в судовій академії. Кандидат на посаду судді повинен обов'язково вивчити судову практику, скласти іспит на посаду судді при вищому земельному судді. Лише після цього розглядається питання про призначення на посаду[1].

Щодо України, то вона використала практику більшості європейських держав. Процес добору суддів на посаду чітко визначений Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2010 року. Відповідно до зазначеного Закону, суддею суду загальної юрисдикції в Україні може бути громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Як зазначає, Скомороха Л. В., особи, відібрані для судових посад, повинні мати високі моральні якості і здібності, а також відповідну підготовку і кваліфікацію в галузі права. Будь-який метод підбору суддів мусить гарантувати від призначення суддів за неправомірними мотивами. При підборі суддів не повинно бути дискримінації щодо даної особи за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану та ін.; однак вимога про те, щоб кандидат на юридичну посаду був громадянином відповідної країни, не повинна розглядатися як дискримінаційна[7]. Дана підстава закріплена на міжнародно-правовому рівні і є

основною гарантією забезпечення кожному рівних можливостей в праві бути обраним чи призначеним на посаду суддів. Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.) закріплює, що правила відбору та призначення на посаду суддів незалежним органом або комісією вимагають здійснення відбору на основі здатності кандидатів вільно і неупереджено оцінювати справи, які передаються на їхній розгляд, та застосовувати закон із повагою до гідності людини. Кандидату не може бути відмовлено у посаді виключно на підставі статі, етнічного чи соціального походження чи то на підставі його філософських або політичних поглядів чи релігійних переконань [6, 357].

Процес призначення суддів на посаду складається з 12 етапів - від оголошення Вищою кваліфікаційною комісією (далі ВКК) конкурсу до призначення особи на посаду вперше Президентом України.

Після оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів добору кандидатів на посаду судді, особи які виявили бажання стати суддею подають заяву та необхідний встановлений законом перелік документів до ВКК суддів України. На основі поданих документів ВКК проводить перевірку відомостей наданих кандидатами та спеціальну перевірку щодо особи, яка виявила бажання стати суддею. Для тих осіб, які подали неправдиву інформацію чи подали не весь перелік документів даний етап стає завершальним.

Особи, які пройшли відповідну перевірку допускаються до складення іспиту перед ВКК на виявлення рівня їх знань у галузі права. У разі успішного складання іспиту особа проходить спеціальну підготовку у Національній школі суддів, що включає в себе теоретичну та практичну підготовку. Навчання у Національній школі триває протягом шести місяців за рахунок коштів Державного бюджету у формі денного або заочного навчання. За результатом пройденої підготовки особа отримує відповідний документ встановленого законодавством зразка, а також отримує допуск до складання кваліфікаційного іспиту перед ВКК суддів України.

Суть іспиту полягає у виявленні теоретичних знань особи-кандидата та проходить у формі письмового анонімного тестування у спеціальному приміщенні з аудіо та відео спостереженням, що унеможлиблює будь-які порушення під час його складання. Об'єктивність тестування забезпечується автоматизованою перевіркою, яка позбавляє можливості впливу людського фактору. На основі пройденого тестування складається рейтинг осіб, які зараховуються до резерву на зайняття вакантних посад.

У разі відкриття вакантних посад серед кандидатів оголошується конкурс на їх заміщення. ВКК відповідно до рейтингу осіб, які беруть участь у конкурсі подає до Вищої Ради юстиції пропозицію про призначення на посаду судді. Після розгляду Вищою Радою на засідання кандидатури, у разі позитивного рішення направляється подання Президентові України для призначення особи на посаду судді вперше строком на 5 років. Президент протягом 30 днів повинен прийняти рішення про призначення кандидата на посаду судді.

Перш ніж приступити до виконання своїх професійних обов'язків особа повинна скласти присягу на вірність українському народу, яка проходить в урочистій обстановці перед Президентом України.

Повноваження Вищої Ради юстиції добору суддів детально регламентовані у Законі «Про Вищу Раду юстиції» [4]. Відповідно до вказаного Закону Вища Рада юстиції є колегіальним незалежним органом відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

Також Вища Рада юстиції має повноваження щодо призначення суддів на адміністративні посади - голови суду, заступника голови суду в порядку встановленому Законом «Про судоустрій і статус суддів». Так, відповідно до п.2 ст. 20 даного Закону голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники призначаються на посади строком на п'ять років із числа суддів цього суду та звільняються з посад Вищою радою юстиції за поданням відповідної ради суддів. Голова Верховного Суду України, Перший заступник Голови Верховного Суду України, заступники Голови Верховного Суду України обираються на посади і звільняються з посад Пленумом Верховного Суду України. Суддя не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки підряд [5].

Щодо суддів Конституційного Суду України діє інший порядок їх призначення. Склад КСУ складає 18 осіб. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів. Суддю Конституційного Суду призначають строком на 9 років без права бути призначеним повторно.

Таким чином, порівнюючи систему добору та призначення суддів в Україні та міжнародний досвід, то можна зазначити, що українська система співпадає з більшістю систем європейських держав, що пояснюється належністю української правової системи до романо-германської правової сім'ї. Варто зазначити, що в Україні значно високі вимоги до кандидатів на посаду судді, які відповідають суспільній важливості та авторитету даної посади. Участь інших гілок влади у формування суддівського корпусу є важливою характеристикою правової демократичної держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вознюк В. Міжнародні стандарти незалежності суддів / В. Вознюк // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.asu.od.ua/ua/publications/mkons/voznjuk/>.
2. Куйбіда Р. Добір суддів: призначення чи вибори? / Р. Куйбіда // Юридичний вісник України. - 2006.- №30 (578). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/2010-03-07-18-0607/laworganisationsstatussuddiv/1111-selection-of-judges-appointment-or-election-ua.html>.
3. Підбір суддівських кадрів і дисциплінарна відповідальність суддів: Матеріали семінару-тренінгу. иБАГО Проект «Україна: верховенство права». - Київ 12-13 лютого 2007 року.

4. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 15 січня 1998 року / Відомості Верховної Ради (ВВР) за станом на 05.07.2012 р. / [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/22/98-%D0%B2%D1%80>.

5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07.07.2010 року / за станом на / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/page2>.

6. Прокопенко Б. О. Міжнародні стандарти добору кандидатів на посаду судді / Б. О. Прокопенко // Часопис Київського університету права. - № 1. - 2013. - с. 356-359.

7. Скомороха Л. В. Конкурсний добір кандидатів на посаду суддів, міжнародний досвід та вітчизняні реалії / Л. В. Скомороха // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/Docs/a160909.pdf>.

Логвиненко М.І. Добір суддів на посаду: український та міжнародно-правовий досвід / М.І. Логвиненко // The genesis of genius: науково-періодичне професійне видання. - Женева (Швейцарія): Міжнародний науково-практичний конгрес економістів та правників, 2014. - С.201-206